

ФОРМУВАННЯ МОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ РОЛЬОВИХ ІГОР У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Постановка проблеми. Комунікативний підхід до навчання іноземним мовам є сьогодні методичним стандартом. Реалізація комунікативного підходу в навчальному процесі з іноземної мови означає, що формування іншомовних мовленнєвих навичок і умінь відбувається шляхом здійснення учнем іншомовної мовленнєвої діяльності. Іншими словами, оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їхнє практичне застосування в процесі спілкування. Оволодіння уміннями говоріння, аудіювання, читання та письма здійснюється шляхом реалізації цих видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування.

Комунікативний підхід зумовлює цілі, принципи, зміст і методи навчання іноземних мов, а методи навчання, у свою чергу, реалізуються в методичних прийомах. Одним із найбільш ефективних і доцільних прийомів при роботі зі студентами є рольова гра, яка розглядається в нашій статті.

Досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не перебуваючи серед її носіїв, дуже важко. Тому важливим завданням учителя є створення на уроці іноземної мови реальних і уявлених ситуацій спілкування через використання для цього різних прийомів роботи. Одним із таких прийомів є рольова гра.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Рольова гра подібна виставі в театрі. Це виконання студентами ролей, заданих певними ситуаціями, які вимагають використання особливої поведінки та відповідної лексики. Гра забезпечує невимушену обстановку, в якій студенти є настільки винахідливими і жвавими, наскільки це можливо. Група студентів, яка успішно виконує рольову гру, дуже схожа на групу маленьких дітей, яка грається в лікарів, школу, батьків тощо. Вони підсвідомо творять свою власну реальність. Таким чином, вони експериментують, використовуючи свої знання про реальний світ, і водночас розвивають здатність взаємодіяти з іншими людьми.

Рольова гра – простий спосіб пізнання людиною навколишньої дійсності, один із найдоступніших шляхів до оволодіння знаннями, вміннями, навичками. Необхідність раціональної побудови, організації і застосування рольових ігор у процесі навчання і виховання студентів засобами іноземної мови вимагає ретельного і детального вивчення цього питання. Гра поряд із працею й навчанням – один з основних видів діяльності людини, дивний феномен нашого існування. Гра, як феномен культури, навчає, виховує, розвиває, соціалізує, розважає, дає відпочинок.

За визначенням, гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається й удосконалюється самоврядування поведінкою.

У людській практиці рольова гра виконує такі функції:

- розважальну (це основна функція гри – розважити, надихнути, викликати інтерес);
- комунікативну: освоєння діалектики спілкування;
- самореалізації у грі;
- терапевтичну: подолання різних труднощів, що виникають в інших видах життєдіяльності;
- діагностичну: виявлення відхилень від нормативної поведінки, самопізнання в процесі гри;
- функцію корекції: внесення позитивних змін у структуру особистісних показників;
- міжнаціональної комунікації: засвоєння єдиних для всіх людей соціально-культурних цінностей;
- соціалізації: включення в систему суспільних відносин, засвоєння норм [1, с.150].

Згідно з В.А. Артемовим, В.М. Філатовим, Г.В. Янковською, рольові ігри мають чотири головні риси:

- вільна розвивальна діяльність, що починається лише за бажанням людини, заради задоволення від самого процесу діяльності (процедурне задоволення);

- творчий, значною мірою імпровізаційний, дуже активний характер цієї діяльності («поле творчості»);
- емоційна піднесеність діяльності, емоційна напруга;
- наявність прямих чи непрямих правил, що відбивають зміст гри, логічну послідовність її розвитку [12, с.10].

У структуру рольової гри, як діяльності, органічно входить з'ясування мети, планування, реалізація мети, а також аналіз результатів, у яких особистість цілком реалізує себе як суб'єкт. Мотивація ігрової діяльності забезпечується її добровільністю, можливостями вибору й елементами змагання, задоволення потреби в самоствердженні, самореалізації.

Постановка завдання. Метою нашої статті є розкриття значення рольової гри на занятті з іноземної мови не тільки як засобу стимулювання процесу навчання, його оптимізації, але й як важливого аспекту психологічного комфорту і зняття розумової перенапруги студентів. Предмет дослідження: рольова гра як засіб підвищення ефективності навчального процесу на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Ідея використання рольової поведінки на уроці одержала підтримку з боку теорії ролей, розробленої соціологами і соціопсихологами. Соціальне середовище, в якому людина живе, виступає стосовно неї як первинне оточення, у ньому вона поступово засвоює соціальний досвід, зафіксований у мові. Відповідно, при оволодінні іноземною мовою як засобом спілкування необхідно відтворити умови, подібні до умов, що існують при оволодінні рідною мовою. У цьому зв'язку соціологи говорять про вторинну соціалізацію, що імітує першу. Соціальні ролі в рамках вторинної соціалізації носять неминуче штучний, умовний характер. Міра умовності може бути різною: перевтілення в реальних людей, у літературних персонажів і т.д. Елемент умовності і перевтілення присутній в усіх різновидах рольової гри. Психологами встановлено, що в рольовій грі насамперед розвивається увага, увага й образне мислення студентів. Крім того, розвиток уваги є дуже важливим сам по собі, адже без нього неможлива навіть найпростіша людська діяльність [5, с.10].

Дійсно, з деякими ускладненнями доводиться зіткнутися при проведенні ігор, але недоліки цього прийому значно менші, ніж його переваги, оскільки крім того, що рольова гра є одним із найефективніших методів вивчення іноземної мови, вона також допомагає спілкуванню, сприяє одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, емоцій, таких рис, як спостережливість, дисциплінованість та уважність, а також рольові ігри мають велику методичну цінність, вони цікаві як учням, так і вчителю.

Інші ж вважають, що оволодіння формами усного іншомовного спілкування можливо тільки в рольових іграх, але успішність гри залежить від рівня і старанності її підготовки, правильності організації, регулярності застосування цього прийому навчання і, звичайно, від майстерності вчителя і його відданості своїй справі. Слід відмітити, що викладачу доводиться докладати значних зусиль для підтримання мотивації та інтересу студентів, тому що в багатьох підлітків відсутні широкі пізнавальні інтереси та зацікавленість у розширенні своїх знань. На цьому етапі необхідно обирати такі прийоми навчання, які активізують ініціативу студентів, спонукають їх до спілкування. Групова діяльність впливає на особистість студентів, і рольова гра надає широкі можливості для активізації навчального процесу. Ефективність навчання тут обумовлена в першу чергу вибухом мотивації, підвищенням інтересу до предмета, адже рольова гра являє собою відтворення її учасниками реальної практичної діяльності людей, створює умови реального спілкування.

За допомогою рольової гри викладач може розвивати всі види мовленнєвої діяльності студентів, і, перш за все, усне мовлення, яке є провідним видом мовленнєвої діяльності. Рольова гра сприяє тому, що мовлення студентів стає змістовнішим, складнішим за структурою мовного та мовленнєвого матеріалу.

Згідно з О. А. Колесниковою, Є.І. Пассовим, Є.М. Діановою, рольова гра володіє великими навчальними можливостями: рольову гру можна розцінювати як найточнішу модель спілкування. Вона наслідує дійсність у її найістотніших рисах. У рольовій грі, як і в житті, мовна і немовна поведінка партнерів переплітається найтісніше. Рольова гра має великі можливості спонукального плану. Спілкування, як відомо, не може існувати без мотиву. Однак у навчальних умовах не просто викликати мотив до висловлювання [5, с.13]. Труднощі полягають у тому, що викладач повинен змалювати ситуацію таким чином, щоб виникла атмосфера, яка викликає у студентів

внутрішню потребу у вираженні думок. Але в умовах іншомовного спілкування важливо, щоб вони змогли висловити те, що їм хочеться сказати. На уроках переважають висловлювання, викликані до життя директивно: “Розкажи про свого друга”, “Розкажи про свою родину”, тому що вчителю хочеться перевірити, як студенти вміють комбінувати відповідний мовний матеріал. Мотив же, яким керуються при цьому студенти, лежить за межами мови: їм важливо відповісти викладачу. Становище змінюється, якщо студенти залучені до рольової гри. Рольова гра придатна для кожного виду роботи з мовою: в ході рольової гри використовуються різноманітні граматичні структури, інтонаційні моделі, значний обсяг лексичного матеріалу. Велика роль приділяється невідповідній мові учнів. У цьому плані рольова гра може перевершити можливості будь-якої іншої парної і групової діяльності. Рольова гра тренує студентів говорити в будь-якій ситуації на будь-яку тему, рольова гра сприяє розширенню асоціативної бази при засвоєнні мовного матеріалу, сприяє формуванню навчального співробітництва і партнерства, адже виконання етюдів припускає охоплення групи студентів (рольова гра будується не тільки на основі діалогу, але й полілогу), що повинні злагоджено взаємодіяти. При розподілі ролей варто враховувати як мовні, так і “акторські ” можливості студентів, доручаючи одним більш вербальні, іншим – пантомімні ролі, третім же призначати на ролі “суфлерів ”, даючи їм право підказувати на основі тексту. Практично весь навчальний час у рольовій грі відведено на мовленнєву практику, при цьому не тільки студент, що говорить, але й той, що слухає, максимально активний, тому що він має зрозуміти і запам'ятати репліку партнера, співвіднести її з ситуацією, визначити, наскільки вона релевантна ситуації й завданню спілкування, і правильно відреагувати на репліку. Ігри позитивно сприяють усвідомленому освоєнню іноземної мови. Якщо ж педагог вважає своїм завданням не лише навчання студентів іноземній мові, але й їхнє виховання, то рольова гра - це саме той прийом, за допомогою якого можна скласти об'єктивну думку про загальну обстановку в групі. Вчитель відмовляється від своєї традиційної ролі контролера і керівника, і атмосфера в групі залежить значною мірою від самих студентів.

Істотною перевагою рольової гри перед іншими формами навчання є стовідсоткова зайнятість студентів, а також концентрація уваги учасників протягом усієї гри. Таким чином, рольова гра має великі можливості в практичному, освітньому і виховному відношеннях.

Рольова гра має відповідати таким вимогам. Гра має стимулювати мотивацію навчання, викликати у студентів інтерес і бажання правильно виконати завдання, її варто проводити на основі ситуації, адекватній реальній ситуації спілкування. Рольову гру потрібно добре підготувати й чітко організувати з погляду як змісту, так і форми, вона повинна бути прийнята всією групою. Гра організовується таким чином, щоб студенти могли активно спілкуватися, з максимальною ефективністю використовуючи мовний матеріал, що відпрацьовується. Ігри, що відпрацьовуються, заучуються і програються для інших студентів, не є рольовими іграми. Це - драматичні вистави. Рольова гра стосується процесу гри, а не готового продукту. Більшість авторів вважає за доцільне проводити гру на заключному етапі роботи над темою, оскільки не всі студенти можуть вільно імпровізувати в рольовій грі без попередньої підготовки.

У процесі рольової гри відбувається одночасне вдосконалення і розвиток навичок у використанні мовного матеріалу, але це на даному етапі – периферійне завдання, головне – це спілкування, мотивоване ситуацією й роллю. Тому рольовій грі варто відводити місце на завершальному етапі роботи над темою.

Також існують твердження багатьох авторів, що невеликі рольові ігри варто вводити в навчальний процес уже на початковій стадії роботи над темою, щоб студенти звикали до цього виду роботи поступово, тому що в протилежному випадку від ігор не вдається домогтися бажаних результатів через бар'єр, що виникає при незвичній формі спілкування, характерної для рольової гри. [1,с.125]

Як показують результати навчання, застосування рольової гри на уроках іноземної мови сприяє позитивним змінам у мовленні учнів як у якісному відношенні (розмаїтість діалогічних єдностей, ініціативність мовних партнерів, емоційність висловлення), так і в кількісному (правильність мови, обсяг висловлення, темп мови).

Учитель найчастіше проводить рольову гру на завершальному етапі роботи над темою при закріпленні мовних навичок і вмінь. Однак підготовка до гри здійснюється завчасно, із самого початку вивчення теми. У ході роботи з підготовки до рольової гри програються мікроситуації, невеликі сценки, розігруються діалоги. Дуже часто підготовка починається зі вступної бесіди.

Викладачу, що включив рольову гру в практику своєї роботи, варто віддати перевагу таким видам роботи, як діалоги (драматизація, подання нового матеріалу у формі мікродіалогів), зображення (один учасник за допомогою жестів зображує яке-небудь слово, вираження чи дію, а інші повинні вгадати і прокоментувати його дії). Зображення сприяє ламанню психологічних бар'єрів, що врешті-решт позитивно позначиться на проведенні рольових ігор.

Зробивши необхідну підготовчу роботу, викладач може приступити безпосередньо до організації рольової гри. Він повинен чітко сформулювати ситуацію, змалювати функціональну спрямованість кожної ролі. Мовні функції всіх ролей: уміння висловлювати й аргументувати свою точку зору, вміння погоджуватися чи чемно висловити свою незгоду, вміння ввічливо перервати співрозмовника. У залежності від успішності оволодіння іноземною мовою, ігрове спілкування може носити репродуктивний, напівтворчий і творчий характер.

Репродуктивний спосіб мовленнєвого спілкування використовується студентами з низьким рівнем навченості з іноземної мови. Їхнє завдання полягає в тому, щоб відтворити в ігрових обставинах текст – зразок.

Ефективність рольової гри як методичного прийому навчання підвищується, якщо викладач правильно визначає тривалість мовленнєвого спілкування учасників. Тому на кожен етап гри викладач має встановити ліміт часу і домагатися, щоб кожен етап йому відповідав. І також викладач завжди повинен продумувати наступні види діяльності для тих груп пар, що закінчують гру раніше за інших.

Помилки є невід'ємною частиною процесу навчання мові, і можливість вільно робити помилки на уроці скоріше сприяє навчанню, ніж стримує його. Помилки поступово зникають у міру того, як студенти стають більш компетентними й упевненими в собі. При роботі над помилками дуже важливо змусити студентів самим дати правильний варіант фрази чи слова, у якому були допущені помилки, написати їх на дошці і супроводити корекційними вправами, що могли б найкраще сприяти відпрацюванню правильного варіанта самими студентами.

Дуже добре, якщо викладач записує всю гру на магнітофонну стрічку, – так жодна помилка не буде пропущена. Якщо викладач не має достатніх технічних засобів, то йому доведеться запам'ятовувати помилки або записувати їх у зошиті, не перериваючи гри і не перебиваючи проведення рольових ігор її учасників [9, с.40].

Згідно з Г.А.Китайгородською, В.А.Бухбіндером та І.Л. Бімом, ролі класифікуються на:

1. Статусні ролі, що не мають особистісних характеристик і діють у стандартних ситуаціях повсякденного життя (наприклад, професійна роль).

2. Позиційні ролі: звичайно кодовані правилами, що визначають деяку позицію в суспільстві, зокрема, сімейний стан, стать, вік, особисті якості.

3. Ситуативні ролі, представлені у виді фіксованих стандартів поведінки й діяльності, для програвання яких досить бути короткочасним учасником ситуації спілкування: роль гостя, туриста, пішохода та інші [8, с.143].

Рольова гра може зображувати елементарний комунікативний акт (покупка, поздоровлення, знайомство) і складний комунікативний акт, що складається із серії елементарних актів (вибір маршруту екскурсій в бюро подорожей, у залізничній касі). Найбільш розповсюджені форми рольових ігор: презентація, інтерв'ю, заочна подорож, прес-конференція, круглий стіл, телеміст, екскурсія, казка, репортаж, клуб за інтересами.

Наприклад, рольова гра “Міжнародна конференція з питань захисту навколишнього середовища”. Кілька студентів беруть на себе ролі комісії з питань вирішення проблем забруднення навколишнього середовища, один студент бере на себе роль представника України, і ще один – представника Великобританії. Завданням представників є повідомлення на «міжнародній конференції» про стан забруднення навколишнього середовища в їхніх країнах. Завдання «комісії» - поцікавитися, як ці проблеми вирішуються в цих країнах, указати на важливість захисту навколишнього середовища, запропонувати певні альтернативи розв'язання вказаних проблем. Потім він запитує, як вирішуються ці проблеми в країнах представників. Кожен із представників доповідає про ситуацію в їхніх країнах, і кожен із членів комісії пропонує свою альтернативу вирішення проблем.

Таку рольову гру доцільно провести зі студентами 2-го курсу після розгляду ними теми ‘Environmental problems in Ukraine’. Завдання викладача полягає в тому, щоб знайти максимум педагогічних ситуацій, у яких може бути реалізоване прагнення студента до активної пізнавальної діяльності.

Висновки. Рольова гра допомагає спілкуванню, сприяє передачі накопиченого досвіду, одержанню нових знань, правильній оцінці вчинків, розвитку комунікативних навичок людини, її сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, емоцій, таких рис, як колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність.

Та, безперечно, рольові ігри мають, крім переваг, і недоліки. Одним із них є "примітивізація" мовлення студентів, збільшення кількості помилок. Але ці недоліки можна усунути такими шляхами: високим рівнем підготовки до проведення рольової гри, правильною організацією, регулярністю застосування цього прийому навчання.

Рольові ігри дають студентам можливість потрапляти в такі ситуації, в яких від них вимагається використовувати і розвивати ті форми мови, які необхідні для покращення суспільних взаємовідносин, але які так часто не беруться до уваги нашими програмами з вивчення іноземної мови.

Рольова гра – це одна зі складових частин комунікативних прийомів. Вона розвиває здатність студента вільно володіти мовою, сприяє взаєморозумінню, підвищує мотивацію. Цей підхід дає свободу вибору мовленнєвої поведінки, стимулює бажання студентів говорити від себе та допомагає виявленню творчих здібностей, розкриває резерви особистості.

У діловій грі студенти можуть використовувати елементи професійної діяльності. Моделювання основних етапів заняття, які відтворюють майбутню професійну діяльність, має бути побудовано на основі добре знайомого студентам навчального матеріалу, до того ж містити в собі основні розділи спеціальних дисциплін. Перевага такої методики полягає в тому, що матеріал, який вивчається, більше наближається до життя. Вивчення тих чи інших тем має комплексний характер: при опрацюванні однієї теми одночасно повторюється інша тема та пов'язані з цією темою розмовні формули чи кліше.

Перспективи подальших досліджень. Під час організації та проведення ділової гри можливе використання засобів підвищення експресивності: жестикуляція, ідіоматичні вирази, прислів'я, різноманітні наочні матеріали. Набутий досвід переконує в тому, що використання ділових ігор на заняттях іноземної мови є ефективним методом формування професійних навичок інженерів-педагогів у інженерно-педагогічному вищому навчальному закладі, оволодіння розмовною мовою та набуття навичок вільного та спонтанного спілкування. Рамки однієї статті не дозволяють продемонструвати всі аспекти такої складної проблеми, як рольові ігри. Мотивація буде сильнішою, якщо майбутній інженер-педагог бачить, як його діяльність на занятті співвідноситься з його цілями та майбутньою спеціальністю. Значною мірою сприятиме проведення ділових ігор, де з'являється можливість практичної реалізації професійних навичок майбутніх спеціалістів у інженерно-технічному навчальному закладі.

Список використаних джерел

1. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам: учеб. пособие / В. А. Артемов. – М.: Просвещение, 1983. – 222 с.
2. Бех П. О. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П. О. Бех, Л. В. Биркун // Іноземні мови. – 1996. - № 2. – С. 3-8.
3. Бим И. Л. Методика обучения иностранным языкам / И.Л. Бим. - М.: Высшая школа, 1991. – 319 с.
4. Близнюк О. І. Ігри у навчанні іноземних мов: посібник для вчителів / О. І. Близнюк, Л. С. Панова. – К.: Освіта, 1997. – 64 с.
5. Дианова Е. М. Ролевая игра в обучении иностранному языку / Е. М. Дианова, Л. Т. Костина // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 3. – С. 12–16
6. Димент Л. Г. Организация игр на уроке // Иностранные языки в школе. –1987. – № 3. – С. 10–16.
7. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранному языку / Г. А. Китайгородская, В. А. Бухбиндер. – К.: Освіта, 1988. – 279 с.
8. Колесникова О. А. Ролевые игры в обучении иностранным языкам / О. А. Колесникова // Иностранные языки в школе. – 1989. – № 4. – С. 38-42.
9. Пассов Е. И. Урок иностранного языка в средней школе. Игра - дело серьезное / Е. И. Пассов. – М.: Просвещение, 1988. – 130 с.
10. Филатов В.М. Методическая типология ролевых игр / В. М. Филатов // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 2. – С. 41–47.

11. Яцковская Г. В. Иностранные языки в школе / Г.В. Яцковская. – 1985. – № 5. – С. 12–17.

Жигалко С. Е., Леонова О.В.

Формування мовних компетенцій інженерів-педагогів при використанні рольових ігор у вивченні іноземних мов

У статті розглянуто проблему як досягти високого рівня комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення англійської мови за допомогою рольових ігор. Аналізуються цілі, організація і застосування рольових ігор у процесі навчання. У статті доведено, що рольова гра це важливий засіб підвищення ефективності навчального процесу, який має великі можливості в освітньому і виховному відношеннях.

Ключові слова: комунікативний підхід, рольова гра, ситуація, оволодіння іноземною мовою, іншомовне спілкування, розвиток вмінь та навичок, інженер-педагог.

Жигалко С. Э., Леонова О.В.

Формирование языковых компетенций инженеров-педагогов при использовании ролевых игр в изучении иностранных языков

В статье рассматривается проблема, как достичь высокого уровня коммуникативной компетенции студентов в английском языке при помощи ролевых игр. Анализируются цели, организация и применение ролевых игр в процессе обучения. В статье доказывается, что ролевая игра это важное средство повышения эффективности учебного процесса, которое имеет большие возможности в образовательном и воспитательном отношениях.

Ключевые слова: коммуникативный подход, ролевая игра, ситуация, овладение иностранным языком, иноязычное общение, развитие умений и навыков, инженер-педагог.

S. Zhigalko, O. Leonova

Forming language competence of teacher-engineers using role games while learning foreign languages

The article deals with the problem how to achieve the high level of students' communicative competence in English using role games. The aims, formation and application of role games in training process are analyzed. The paper proves that role game is an important means of increasing effectiveness of studying process, which has great possibilities in educational and upbringing terms.

Key words: communicative approach, role game, situation, mastering foreign language, communication in foreign language, developing skills and habits, teacher-engineer.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2010 р.